

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Дугієнко Н.О., к.е.н., доцент, Кондрацька О.О.

*Запорізький національний університет
Україна, 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66,*

dugienkonata@ukr.net, ksy_kondratskay@ukr.net

Ключові слова:

туристична галузь, туристичний продукт, система управління туризмом, стратегія розвитку.

Досліджено особливості стратегії сталого розвитку туризму в Україні. З'ясовано, що туризм займає особливе місце в економіці України. Доведено, що сьогодні Україна має великий потенціал для розвитку туризму. У зв'язку з цим здійснено аналіз стану, динаміки та напрямів туристичної продукції України. Сталий розвиток передбачає вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Розвиток буде сталим тільки тоді, коли буде досягнута рівновага між різними факторами, що зумовлюють загальний рівень життя. З'ясовано, що умовою регіонального розвитку туризму є чіткий розподіл повноважень між центральними та регіональними галузевими органами влади, а також між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Доцільним є делегування органам місцевого самоврядування повноважень щодо розвитку місцевого туризму: створення регіональних туристичних корпорацій, туристичних інформаційних центрів, розбудови інфраструктури, залучення інвестицій тощо. Визначено, що сталість розвитку туризму є складовою розвитку національних економік. Туризм як галузь економіки перебуває в складній взаємодії з навколишнім середовищем, і тому сьогодні завдання подальшого розвитку туризму полягає в зменшенні його негативного впливу на навколишнє середовище (забруднення стічними водами, сміттям; емісія повітряного транспорту; ерозія пляжів внаслідок вирівнювання прибережної території; вплив на культуру місцевих жителів; втрата історичної та архітектурної спадщини; використання праці неповнолітніх та ін.). Причиною цього є чинники, які значно перешкоджають подоланню загострення конкуренції на міжнародному туристичному ринку, загальносвітової тенденції до посилення ролі держав у забезпеченні сталого розвитку туризму, вітчизняний національний туристичний продукт стає все менш привабливим та конкурентоспроможним. Як наслідок, сфера туризму і курортів у державі не спроможна забезпечити повноцінного виконання економічних, соціальних і гуманітарних функцій, не сприяє збереженню довкілля та культурної спадщини, створенню робочих місць, збільшенню питомої ваги сфери послуг у структурі ВВП. Запропоновано шляхи поліпшення соціально-економічного забезпечення: необхідно покращити планування та більш ефективно використання туристичного та природно-ресурсного потенціалу. Зазначено – для підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі необхідна нова стратегія сталого розвитку та вдосконалення існуючої державної політики, яка буде спрямована на задоволення потреб туристів.

FEATURES OF THE STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM IN UKRAINE

Dugienko N. A., PhD in economics, associate professor, Kondratska A. A.

*Zaporizhzhya national university
Ukraine, 69000, Zaporizhzhya, Zhukovsky str., 66*

Key words:

tourism industry, tourism product, management system tourism development strategy.

The article studies the peculiarities of the strategy of sustainable development of tourism in Ukraine. It is found that tourism has a special place in the economy of Ukraine. It is proved that Ukraine has a great potential for tourism development. In this regard, the performed analysis of the status, dynamics and trends of tourism products of Ukraine. Sustainable development involves consideration of economic, social and environmental issues. Development is sustainable only when balance will be achieved between the various factors that determine the overall quality of life. It is found that a condition for regional tourism development is a clear distribution of powers between Central and regional sectoral authorities and between the Executive authorities and local self-government. It is appropriate to delegate to local authorities the powers to promote local tourism: regional tourism corporations, tourism information centres, infrastructure development, investment attraction. Determined that the

sustainability of tourism development is a component of the development of national economies. Tourism as a sector of the economy is a complex interaction with the environment and therefore the task of further development of tourism is to reduce its negative impact on the environment (pollution by sewage and garbage; the issue of air transport; beach erosion due to the alignment of the coastal area; impact on the culture of the local people; loss of historical and architectural heritage; the employment of minors, etc.). The reason for this are factors that greatly hinder the overcoming of the increased competition in the international tourism market, the global tendency of strengthening the role of States in ensuring the sustainable development of tourism, national tourist product is becoming less attractive and competitive. As a consequence, the sphere of tourism and resorts in the state is not able to ensure the full implementation of economic, social and humanitarian functions, is not conducive to the preservation of the environment and cultural heritage, creation of jobs, increase in the weight of services in the GDP structure. Suggested ways to improve the socio-economic support should be better planning and more effective use of tourist and natural resources. Specified – to improve the competitiveness of the tourism industry requires a new strategy for sustainable development and improvement of existing public policy, which will focus on meeting the needs of tourists.

Постановка проблеми

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку багатьох країн туристична галузь є однією з рушійних сил відновлення економічного потенціалу, регіональної інтеграції та поліпшення добробуту місцевого населення.

Україна посідає одне з провідних місць у Європі за рівнем забезпеченості цінними природними та історико-культурними ресурсами, здатними генерувати значний інтерес у вітчизняних та іноземних подорожуючих.

Однак національний туристичний продукт має низьку конкурентоспроможність на внутрішньому та міжнародному туристичному ринку.

Отже, для підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі необхідна нова стратегія сталого розвитку та вдосконалення існуючої державної політики, яка буде спрямована на задоволення потреб туристів, мандрівників, відпочиваючих та, водночас, економічних інтересів держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Серед українських учених, які зробили вагомий внесок у дослідження розвитку ринку туристичних послуг, заслуговують на увагу наукові праці таких авторів: В. В. Абрамов, Т. Г. Сокол, М. П. Мальський, І. В. Кравчук, П. О. Масляк, О. О. Любицева, О. О. Бейдик, І. М. Писаревський, Т. І. Ткаченко та ін.

Автори розглядають теоретичні, методологічні та практичні основи формування та розвитку ринку, надання туристичних послуг, його роль у світовій торговій системі, визначають форми та види туризму, особлива увага приділяється особливостям функціонування сучасної туристичної індустрії, її регулюванню, аналізу перспектив розвитку. Водночас, складність та суперечливість процесів, що

відбуваються в цій сфері, потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей

Мета статті полягає в аналізі потенціалу України та визначенні напрямів удосконалення та стратегій розвитку регіональних туристичних комплексів, визначенні пріоритетів розвитку галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження

Дослідження світового туристичного ринку сьогодні доводить, що міжнародний туризм, на відміну від прогнозів експертів, продовжує швидко зростати, перевищуючи очікування теоретиків та практиків. Це сприяє економічному зростанню і розвинених країн, і країн, що розвиваються. Туристична індустрія робить значний внесок у створення робочих місць, забезпечуючи зростання ВВП країни та підтримуючи платіжний баланс [1].

Вплив туризму в усьому світі на економіку кожної держави важко недооцінювати, оскільки він робить великий внесок у зміцнення контактів та налагодження хороших міждержавних відносин, покращення взаєморозуміння між своїми громадянами, діючий фактор, що зміцнює авторитет регіону на національному рівні, і є національною гордістю, покращує індивідуальність, а суспільство стимулює розвиток торгівлі, гуманітарні сфери, міжнародне співробітництво, відродження культурної спадщини та традицій, залучення інвестицій, розвиток інфраструктури тощо [2].

За прогнозами Всесвітньої туристичної організації (ВТО), сфера туризму активно розвиватиметься і в майбутньому. Кількість подорожуючих до 2020 року сягне 1,6 млрд осіб на рік, що означає збільшення туристичних прибутків у 2,4 рази порівняно з 2000 роком.

Прогноз найбільш популярних туристичних напрямів до 2020 року наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Популярні туристичні напрямки

Країна	Кількість туристичних прибутих, млн.	Частка на світовому туристичному ринку, %	Динаміка зростання за 2000-2020 рр., %
Китай	137,1	8,6	8,0
США	102,4	6,4	3,5
Франція	93,3	5,8	1,8
Іспанія	71,0	4,4	2,4
Гонконг	59,3	3,7	7,3
Італія	52,9	3,3	2,2
Велика Британія	52,8	3,3	3,0
Мексика	48,9	3,1	3,6
Росія	47,1	2,9	6,7
Чехія	44,0	2,7	4,0
Всього	708,8	44,2	-

Джерело: побудовано на основі даних [2]

Із таблиці 1 можемо спостерігати, що при щорічному зростанні на 8% кількість туристично прибутих досягне до 2020 року 137,1 млн дол. Другим за популярністю туристичним напрямом стануть США (102,4 млн), далі – Франція (93,3 млн), Іспанія (71,0 млн), Гонконг (59,3 млн).

Сучасна туристична індустрія є однією з найбільш високоприбуткових галузей у світовій економіці. Доходи, отримані від туризму, займають значну частину в бюджеті держав і складають до 10% валового національного продукту. Показники динаміки росту прибутковості туризму значно випереджають показники динаміки росту прибутковості інших галузей економіки. За даними Всесвітньої туристичної організації, за останні 10 років доходи від туризму зростали щорічно на 7,9% при щорічному середньому зростанні кількості прибутків від туризму на 4,5%. Розвиток туризму є стимулом для інших секторів економіки (зокрема транспорту, зв'язку, торгівлі), сприяє збільшенню кількості робочих місць, бази оподаткування і надходжень до бюджетів міст, областей і України загалом.

До позитивних факторів розвитку ринку надання туристичних послуг включають [3]:

Таблиця 2 – Кількість суб'єктів туристичної діяльності за регіонами

Регіон	2015 р.	2016 р.	2018 р.
Україна	3182	3506	3469
Вінницька	63	68	69
Волинська	68	69	66
Дніпропетровська	294	322	325
Донецька	23	33	42
Житомирська	47	56	47
Закарпатська	67	65	63
Запорізька	140	161	160
Івано-Франківська	83	107	105
Київська	90	119	116
Кіровоградська	46	47	43
Луганська	11	19	17
Львівська	221	272	282
Миколаївська	60	69	63
Одеська	245	268	264
Полтавська	91	88	93
Рівненська	59	66	60

– стабільність та відкритість політики та економіки, зростання соціального багатства та доходів населення, скорочення робочої сили та збільшення вільного часу;

– розвиток транспорту, засобів зв'язку та інформаційних технологій;

– посилення урбанізації, створення інтелектуальної спільноти;

– заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток туристичної галузі, зміцнення позицій України на світовому туристичному ринку;

– спрощення та узгодження податкових, валютних, митних, прикордонних та інших форм регулювання;

– стимулюючий туризм для дітей, молоді, людей похилого віку, людей з обмеженими можливостями та малозабезпечених сімей, забезпечуючи переваги, сприяючи розвитку галузі туризму.

Для оцінки реальної ситуації на туристичному ринку України розглянемо ще й регіональний аспект. Кількість функціонування суб'єктів туристичної діяльності за регіонами України характеризується нерівномірним розподілом (табл. 2).

Довження таблиці 2

Сумська	53	57	58
Тернопільська	43	53	45
Харківська	264	255	263
Херсонська	53	72	67
Хмельницька	78	89	90
Черкаська	75	86	92
Чернівецька	65	66	65
Чернігівська	55	51	51
м. Київ	888	948	923

Джерело: побудовано на основі даних [3]

Сьогодні в Україні налічується понад 4,5 тис. закладів розміщення туристів та відпочиваючих на 620 тис. місць, але вони потребують кардинальних змін, які будуть відповідати міжнародним стандартам. Крім того, забезпечення належного стану також потребують рекреаційні зони, пам'ятки культури та архітектури України.

За даними Всесвітньої туристичної організації, щорічно подорожує більше 800 млн. осіб. Примітним є той факт, що більш ніж у 40 країнах світу туризм є основним джерелом надходжень національного бюджету. Наприклад, в Іспанії частка прибутків від іноземного туризму в загальній сумі надходжень від експорту товарів та послуг складає 35%, на Кіпрі та в Панамі – понад 50%, на Гаїті – понад як 70%.

Туризм через туристське споживання, здійснює стимулюючий вплив на розвиток транспорту, готелів та ресторанів, роздрібною торгівлі, харчової промисловості, будівництва, зв'язку, страхування, діяльності у сфері відпочинку і розваг, культури та спорту тощо. А також розвиток туризму стимулює поживлення місцевої економіки та створення додаткових постійних та сезонних робочих місць. Відсутність безпеки в Україні найбільш проявляється в поганому стані доріг.

Метою стратегічного планування розвитку діяльності підприємств галузі туризму є формування пріоритетних напрямів їх розвитку шляхом визначення оптимальних умов, забезпечення ефективного її функціонування на ринку надання туристичних послуг. На етапі стратегічного планування бажано розробити кілька альтернативних стратегій для сталого розвитку.

Досвід провідних європейських країн у галузі туризму стверджує, що лише державна підтримка та стимулювання розвитку туристичної галузі може стати стабільною основою для формування висококонкурентного національного ринку надання туристичних послуг [4].

Об'єктивними передумовами, які називають туризм пріоритетним напрямом розвитку західних областей України, є [5]:

- 1) природні умови та особливості місцевості для розвитку різних активних видів туризму;
- 2) сприятливе географічне положення прикордонних районів західних областей України в Центральній Європі та їх транспортна доступність. Густа мережа транспортних магістралей, зокрема міжнародна, міжнародні рейси, державний кордон з п'ятьма

країнами є сприятливими факторами для залучення не тільки вітчизняних туристів, а й туристів з усього світу, включаючи країну ЄС.

Реалізація державної політики щодо побудови сталого розвитку туризму в Україні може здійснюватися за такими напрямками [6]:

- визначення та впровадження державної політики в галузі туризму;
- визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони;
- спрямування бюджетних коштів на розробку та реалізацію програм сталого туризму;
- визначення основ безпеки для відпочиваючих та туристів у їхніх місцях;
- регулюючі відносини між суб'єктами в галузі туризму (поїздки, готелі, тури та інші види туристичних послуг);
- організація та здійснення державного контролю за додержанням законодавства в індустрії туризму;
- визначення пріоритетних областей та координації досліджень та тренінгів у галузі туризму;
- брати участь у розробці та реалізації міжнародних програм сталого розвитку туризму.

Можна зробити висновок, що для вдосконалення та реалізації розвитку сталого туризму необхідно: подолати суттєві недоліки національного законодавства з питань туризму та туристичної діяльності, забезпечити співвідношення окремих нормативних актів, досягти загальних концептуальних правил, оформлення транспортних формальностей.

Основними перешкодами для розвитку туризму в регіоні є економічна, політична і соціальна нестабільність. Однак розробка концепції сталого розвитку туризму в регіоні може збільшити значно вплив туристів в регіон, тим самим забезпечити розвиток самої галузі та соціально-економічний розвиток регіону загалом.

Мета пропонованої стратегії полягає в зміні галузевої структури господарського комплексу регіону и передбачає виділення галузевих пріоритетів для фінансування по етапах на довгострокову перспективу. Довгострокова перспектива не випадкова. Сталий розвиток туризму розглядається в стратегії не як разові заходи, а як довгострокова доктрина включення туризму регіонів до глобальної економічної системи як рівноправних партнерів. При

формуванні концепції сталого розвитку туризму в регіоні враховано й те, що економіка багатьох регіонів України має багатокладний характер [8].

Висновки

Реалізація регіональної політики соціально-економічного розвитку вимагає розробки довгострокової концепції сталого розвитку галузі туризму як складової господарчого комплексу регіону, яка б урахувала особливості певного регіону та його потенціал і можливості.

Зрозуміло, що сучасний стан розвитку туристичної індустрії в Україні не відповідає існуючим потенційним туристичним ресурсам, це низька економічна ефективність.

Можна зробити висновок, що для підвищення конкурентоспроможності туристичної індустрії має зміцнюватися роль держави в цій галузі при формуванні ефективної моделі співпраці між урядом, бізнесом та суспільством. Подолання нинішніх негативних тенденцій, створення системних та складних умов для сталого розвитку туризму в Україні, покращення технічної якості та функціональних складових національних та

регіональних туристичних продуктів має бути пріоритетним для забезпечення сталого розвитку країни загалом та значну роль у вирішенні питань місцевого населення.

Враховуючи об'єктивні передумови та негативні риси для сталого туризму в Україні, ми вважаємо, що для пріоритетів державної регіональної політики та поліпшення соціально-економічного забезпечення необхідно покращити планування та більш ефективно використання туристичного та природно-ресурсного потенціалу: довготермінове комплексне дослідження та стратегічне планування на основі доказів та фінансування сталого розвитку туристичних та рекреаційних районів, рекламно-інформаційне та маркетингове забезпечення туризму за кордоном, економічні стимули для сталого розвитку туристичних та рекреаційних районів, поліпшення кадрового складу в галузі туризму та управління готелем, оптимізація загальної та туристичної інфраструктури туризму та культури, створення привабливого інвестиційного клімату для реалізації проектів для сталого розвитку туризму та зони відпочинку.

Література

1. Маковей Ю.П. Державне регулювання та шляхи удосконалення стратегії розвитку туристичної сфери. *Теорія та практика державного управління*. 2015. № 2. С. 225-231, URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2015_2_37.
2. Міхущенко Ю.В. Недоліки інституціонального регулювання реалізації та розвитку туристичного потенціалу західних регіонів України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. № 4. С. 125-133.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 черв. 2011 р., № 70. Державна цілова соціальна програма розробок у сфері спортивної та туристичної інфраструктури 2011-2022 рр. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
4. Сасін М., Гринько А. Вдосконалення класифікації видів і форм туризму. *Все про туризм*. URL: <http://infotour.in.ua/sasin.htm>.
5. Сорока С.П. Регуляторна політика держави у сфері туризму та її реалізація на регіональному рівні. *Економіка. Управління. Інновації*. 2010. № 1(22). с. 123-135 .URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2010_1_22.pdf.
6. Турнок Д. Сталий сільський туризм в Україні. *Географічний журнал*. 1999. № 165 (2). с. 192-199.
7. Волощенко В.М. Механізми державного управління конкурентоспроможністю туристичної галузі в таких країнах. *Публічне адміністрування: теорія і практика*. 2014. № 1 (11). С. 34-41.
8. Братюк В. Інтегроване забезпечення за державне забезпечення політичного сталого розвитку туризму. *Актуальні проблеми економіки*. 2013, № 8. с. 28.

References

1. Makovej, Yu. P. (2015). Derzhavne rehulivannia ta shliakhy udoskonalennia stratehii rozvytku turystychnoi sfery. [State regulation and ways to improve the strategy of tourism development]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. - *Theory and practice of public administration*, 2, 225-231. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2015_2_37 [in Ukrainian].
2. Mikhuschenko, Yu. V. (2014). Nedoliky instytutsional'noho rehulivannia realizatsii ta rozvytku turystychnoho potentsialu zakhidnykh rehioniv Ukrainy. [Disadvantages of institutional regulation of the realization and development of tourist potential of the western regions of Ukraine]. *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy - Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 4, 125-133 [in Ukrainian].
3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 cherv. 2011 r., № 70. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 29. 2011, No. 70]. Derzhavna tsilova sotsial'na prohrama rozrobok u sferi sportyvnoi ta turystychnoi infrastruktury 2011-2022 rr. [State Integral Social Development Program in the field of Sport and

- Tourism Infrastructure 2011-2022]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from [http:// zakon2.rada.gov.ua](http://zakon2.rada.gov.ua) [in Ukrainian].
4. Sasin, M., Hryn'ko, A. Vdoskonalennia klasyfikatsii vydiv i form turyzmu. Vse pro turyzm. [Improving the classification of types and forms of tourism]. Retrieved from <http://infotour.in.ua/sasin.htm> [in Ukrainian].
  5. Soroka, S. P. (2010). Rehuliatorna polityka derzhavy u sferi turyzmu ta ii realizatsiia na rehional'nomu rivni. [Regulatory policy of the state in the field of tourism and its implementation at the regional level]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*, 1(22), 123-135. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2010_1_22.pdf [in Ukrainian].
  6. Turnok, D. (1999). Stalyj sil's'kyj turyzm v Ukraini [Stable rural tourism in Ukraine]. *Heohrafichnyj zhurnal - Geographic magazine*, 165(2), 192-199 [in Ukrainian].
  7. Voloschenko V. M. (2014). Mekhanizmy derzhavnogo upravlinnia konkurentospromozhnistiu turystychnoi haluzi v takykh krainakh. Mechanisms of state management of competitiveness of tourism industry in such countries. *Publichne administruvannia: teoriia i praktyka - Public Administration: Theory and Practice*, 1(11), 34-41 [in Ukrainian].
  8. Bratiuk, V. (2013). Intehrovane zabezpechennia za derzhavne zabezpechennia politychnoho staloho rozvitku turyzmu [Integrated support for the state provision of sustainable political tourism]. *Aktual'ni problemy ekonomiky - Actual problems of the economy*, 8, 28 [in Ukraine].